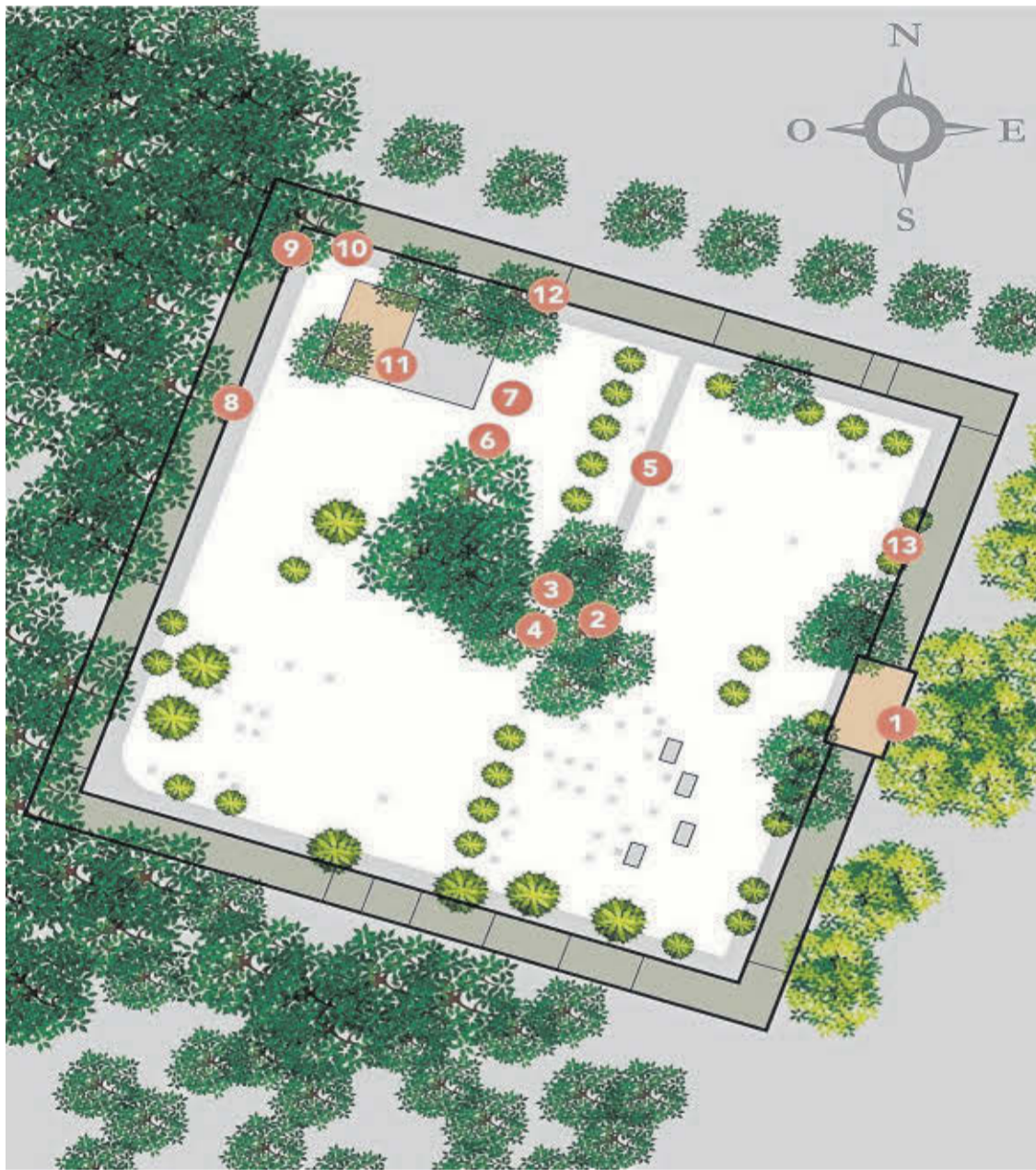

Rutes pels cementiris de la demarcació de Tarragona

Falset (7). Fins a set bombardejos en un sol dia van destruir el poble i el recinte funerari

EL CEMENTIRI DEL GUERNIKA CATALÀ, 1938

INFOGRAFIA: ANA GÓMEZ CARRACEDO

Priorat: dels antics fossars als cementiris

El Priorat té 23 pobles i 28 cementiris, perquè del Municipi de Cornudella en depenen els cementiris de Siurana i el nou i vell d'Albarca; de Marçà en depèn el del Verinxell, i La Bisbal de Falset en té un de nou i un de vell. Són cementiris rurals, molt petits, alguns d'ells antics fossars de parròquia medievals com el de Siurana, on es conserva el suposat sepulcre de la llegendària reina mora

Abdelàzia, a uns metres d'on va llençar-se al buit a cavall per no ser empresonada pels cristians, quan Siurana era l'últim reducte musulmà de Catalunya, fa 867 anys. També és un antic fossar el d'Albarca, igualment adossat a la bellíssima parròquia amb tombes antropomòrfiques molt a prop. Tots dos són espectaculars perquè a banda del valor històric, ofereixen unes vistes panoràmiques increïbles sobre el Priorat, a Siurana a 737 metres i a Albarca a 815 metres d'altitud.

TEXT: TATE CABRÉ I MASSOT
tate@tatecabre.com

El Diari presenta avui, 14 de novembre, el setè lliurament de la sèrie "Avui per mi, demà per tu", la ruta pel cementiri de Falset (1868) capital del Priorat. Es tracta d'un recinte funerari humil i auster, d'una senzillesa colpidora, reflex del sentit pràctic dels prioratins, al·lèrgics a les banalitats i superficialitats innecessàries pel viatge al més enllà.

Tate Cabré és doctora en Periodisme i Comunicació per la Universitat Autònoma de Barcelona i Guia Oficial de Turisme de la Generalitat. Col·labora amb el Diari de Tarragona des de l'any 1989.

El cementiri, que havia estat construït al 1868, senzill però digne i amb alguns panteons, va quedar anorreat en tres dies. Només se'n conserven la porta de ferro i alguns nínxols. Per l'estudi històric que han fet els investigadors Josep Munté, Miquel Perelló i Toni Orensanz sobre els bombardejos franquistes de Falset l'estiu del 1938 sabem que l'objectiu de l'aviació alemanya i italiana era destruir la carretera i el tren per tallar els subministraments republicans cap a l'Ebre. L'escriptor Ezequiel Gort referma aquesta tesi de debilitar la rereguarda de la batalla de l'Ebre i arriba a documentar fins a set bombardejos en un sol dia, el 29 de juliol. Els estralls es van traduir en més d'un centenar de víctimes; soldats dels dos bàndols, presoners custodiats a la cooperativa, civils falsetans i refugiats de tota Espanya que van portar el tifus i que al llarg dels tres dies de bombes van anar omplint la fossa comuna del cementiri, resseguida perimetralment i honrada amb un memorial des del 1983. Molts cementiris del Priorat van fer un exercici de memòria històrica pel seu compte: Al de Cornudella hi van fer cap molts soldats tots els noms dels quals són recordats a una làpida de reconciliació, molt semblant a la de Margalef, que diu: «a la memòria dels soldats enterrats aquí, morts en una guerra que mai no hauria d'haver començat».

1 Entrada. Com es pot llegir a la reixa de ferro, el cementiri data del 1868. Al diari de mossèn Francesc Mestre

d'aquells anys, que es conserva a l'Arxiu Comarcal del Priorat i que ens ha facilitat Jaume Teixidó, el sacerdot dona notícia dels tres cementiris anteriors -el del castell, el de l'església, i el del Portal del Bou- fins la construcció i inauguració del nou. A la descripció hi llegim: «...tiene en extensión un jornal de tierra labrada y pulimentada adornan el remate de la pared de la fachada». Sobre aquestes tres creus en posició de calvari, ens relata l'historiador Anton Vidal, l'anècdota del «xafacreus», un renom que li va quedar de per vida al brigada de l'ajuntament a qui va tocar retirar les creus degut a la Llei de Laïcització de cementiris del 1932.

2-3 Panteons centrals. Panteons de Rafael Mestre Divorra -regidor entre 1906 i 1909 i un dels grans contribuents de la vila, i de Luisa Cascajares, comtessa vídua de Rafael Azara i Anguera, mort al 1936, segon comte d'Azara, un títol pontifici, per la qual cosa no apareix a l'Elenco de Grandezas y Títulos Nobiliarios Españoles, i que es transmet per línia masculina i primogènita, i que en no tenir descendència el matrimoni, va quedar extingit. Filla de Tudela, la finada va ser l'última ocupant de la Casa Gran de Falset, també anomenada Cal Anguera o palau dels Comtes d'Azara, avui en dia seu del Consell Comarcal del Priorat.

4 Monument central. Al cenotafi central, amb creu de forja sobre pedestal de pedra llaurada, hi trobem una inscripció bíblica en llatí i català provinent del llibre de l'Apocalipsi, capítol 14, vers 13: «Beati mortui qui in domino moriuntur; Benaventurats els qui moren en el senyor».

5 Memorial de la Guerra Civil. Al 1983 es va fer justícia als morts de la Guerra Civil no identificats i es va resseguir amb obra el traçat de la fossa comuna que havia acollit, sobretot, les víctimes dels bombardejos del 1938, la massacre coneguda com el 'Guernika català'.

6 Monument als Màrtirs del 1936. El 13 de setembre del 1936 va arribar a Falset l'òmnibus de la Mort amb 40 pistolers de la FAI, que van assassinar 27 persones en una nit a Falset i 200 a la zona. Les víctimes reposen a la fossa que ells mateixos van cavar sota un monument als "Màrtirs", en genèric, que el franquisme els va erigir, entre elles el periodista Salvador Estrem i Fa. El terrible fet històric va ser explicat per l'escriptor Toni Orensanz en un llibre al 2008.

7 Antic monument 'a los Caídos'. Antigament situat a la

'Avui per mi, demà per tu'

1

2

3

4

5

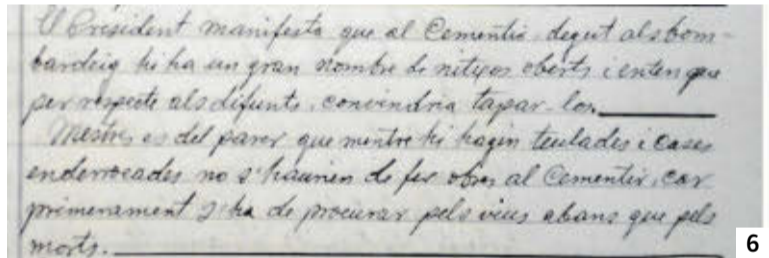
9

7

8

6

10

1. Làpida de la comtessa vídua del II comte pontifici d'Azara i jove d'Alberto Azara, el I comte, que va ennoblir el llinatge dels Anguera de la Casa Gran de Falset, avui seu del Consell Comarcal.
2. Màrtirs de la FAI. Monument als 27 falsetans assassinats pels anarquistes de l'Òmnibus de la mort el 1936. S'especificuen tots els noms i d'altres de víctimes del bàndol nacional.
3. Bust de Joan Pi i Secall, que es va autorealitzar l'artista local amb la tècnica de l'emmotllat amb guix, com feia Gaudí.
4. Els Llims. Antic cementiri civil, avui abandonat.
5. Nínxol de l'orfeonista Francesc Puig i Bes, músic del Liceu de Barcelona abans d'instal·lar-se a Falset, on dona nom a un carrer.
6. «S'ha de procurar pels vius abans que pels morts» va afirmar l'alcalde al ple posterior als bombardejos del 1938 quan se li demanà la reconstrucció del cementiri «per respecte als difunts».
7. Columbaris moderns per les urnes cineràries.
8. Símbols maçons com les columnes de Salomó i el triangle barrejats amb la creu.
9. Memorial (1983) de la Guerra Civil al lloc de la fossa comuna.
10. Panoràmica exterior del cementiri.

FOTOS: TATE CABRÉ

Més informació

La informació i fotografies d'aquesta sèrie estan extrets del llibre **'Avui per tu, demà per mi. Els cementiris de la demarcació de Tarragona'**, editat per la Diputació de Tarragona. Es pot adquirir a través del web (www.dipta.cat/RBIV) o del correu publicacions@dipta.cat, a 5 euros i a les llibreries que ho sol·licitin.

El pròleg del volum és de l'escriptora Olga Xirinachs.

Calendari de lliuraments:

- Dissabte 24/10: Reus
- Diumenge 25/10: Tarragona
- Dissabte 31/10: Montblanc
- Diumenge 1/11: Tortosa
- Dissabte 7/11: Gandesa
- Diumenge 8/11: Amposta
- Dissabte 14/11: Falset
- Diumenge 15/11: Vendrell
- Dissabte 20/11: Móra
- Diumenge 21/11: Valls

I demà... ruta pel cementiri del Vendrell

Diumenge ruta pel cementiri de El Vendrell, monumental i respectuós amb la memòria històrica. A sota, l'àngel art-déco del panteó de l'indià Miquel Berenguer i Dilla.

plaça al davant de les escoles, va ser retirat al 1991, enmig de gran controvèrsia, i les restes dipositades al cementiri.

8 Joan Pi i Secall. Quan encara estava viu, el paleta Joan Pi es va immortalitzar fent-se un motlle, amb la mateixa tècnica que va utilitzar Gaudí amb les escultures de la Sagrada Família. També es va construir una casa amb influència gaudiniana. Al poble se'l valora encara com a reconstructor de la majoria de cases enderrocades pels bombardejos del 1938 i, ja en època de bonança econòmica, per construir el primer barri de xalets a la sortida de Falset cap a Marçà. Va ser un artista, viatger i escriptor, germà d'Amadeu Pi i Secall, que dona nom a un dels premis literaris de la vila. Amadeu, tan-

mateix, va voler ser enterrat al terra, «com els pobres», segons les seves pròpies paraules.

9 'Els llimbs'. Aquest és el nom amb què es coneix a Falset l'antic cementiri civil, que tots els municipis de més de 600 habitants havien de construir per la llei del 18 de febrer de 1872 i que avui resta quasi imperceptible, envaït per la vegetació.

10 Els mecenes del cementiri. La família Magrinyà, el nínxol de la qual passa desapercbut al costat de la porta dels "Llimbs", va fer donació al municipi dels terrenys del cementiri. També eren els propietaris del Mas de Magrinyà, de l'edifici barroc de can Magrinyà (s.XVIII), i dels terrenys de l'actual biblioteca. Tenim un bon

exemple de la lluita de l'església pel control dels cementiris a la minuciosa crònica feta per Mossèn Mestre que hem esmentat al punt 1. Mn. Mestre es queixa que la terra fins a deu pams a tocar del cementiri pertany a l'edifici i malgrat se'ls ha avisat, els veïns Magrinyà i Pelejà, la continuen conreant: «*Labran todos los años la tierra hasta las paredes como si fuese suya, se les ha avisado alguna vez, pero no han hecho caso alguno*». Als Magrinyà, haver cedit els terrenys no els atorgava cap indulgència.

11 Columbaris. Degut a l'augment de les cremacions, el cementiri de Falset s'ha adaptat a la nova demanda social i ha preparat un columbari per acollir urnes cineràries.

12 Francesc Puig i Bes. La gran tradició musical de la vila de Falset queda palesa amb un pentagrama a l'humil nínxol retolat a mà de l'orfeonista i ex-músic del Liceu Francesc Puig i Bes que dona nom al carrer més pintoresc i entranyable de Falset.

13 Símbols maçons. Als cementiris hi trobem sovint una xocant barreja de símbols funeraris tradicionals amb símbols maçònics. Al nínxol de Piñol Gombau la tradicional creu amb el sudari es combina amb les dues columnes del temple de Salomó, i el triangle amb un ull central. Al cementiri de Tarragona ja vam veure l'encaixada de mans com a salutació maçònica al mausoleu del prohom vuitcentista Salvador Soler i Balles-ter.